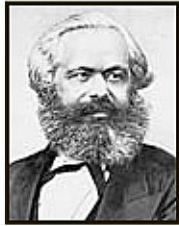


"Marxilainen Pyhäkoulu" jatkuu 3.4.2016



Työväenluokan toiminnalle yhtenäinen tieteellinen maailmankatsomus antaa pitkän aikavälin suunnan ja auttaa jäsentelemään oikein ajan kysymyksiä. Siksi tutkimme marxilaista maailmankatsomusta sunnuntai-iltaisin Helsingissä Hermannin kerholla os. Hämeentie 67, klo 17.00. **Järj. Kommunistien liitto ja DSL.**



Kevään aikana käsittelemme edelleen historiallista materialismia ja syvennämme opintoaineiston tuottamiseen liittyviä tietoja. Kokoonnumme seuraavan kerran su. 3.4.2016. Aiheesta "**marxilainen oppi valtiosta**" alustaa **Juha Kieksi**. Tämän jälkeen kokoonnumme kevätkaudella seuraavasti: su.17.4.-16; su. 8.5.-16 ja su. 22.5.-16.



Sopivia perusteoksia historiallisen materialismin ja marxilaisen valtioteorian opiskeluun ovat mm. seuraavat teokset: Marx ja Engels: **Kommunistinen manifesti**; M.lovtsuk, T. Oizerman, I. Štšipanov: **Filosofian Historia** (Progress, 1982); Viktor Afanasjev: **Filosofian alkeet** (Progress, 1976); Jukka Heiskanen: **Karl Marx filosofina** (DSL); Nevalainen- Peltonen: **Kansantaloustiede**; Afanasjev (1976): **Filosofian alkeet**. ss. 269-294; Engels (1884): **Perheen yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä**; Konstantinov ym. (1980): **Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet**. ss.354-374; Lenin: **Valtio ja vallankumous** (valitut teokset, osa 7, s. 8); Lenin (1919): **Valtiosta** (valitut teokset, osa 9, s. 65)

(luentoversio 20.3.2016)

1. Historiallisen materialismin perusteista

a Mitä on historiallisen materialismi ja mikä on sen tutkimuskohde?

Dialektisen materialismin ja erikoistieteiden keskinäissuhde määräytyy siten, että erikoistieteiden tutkimuskohdeena ovat materian liikuntaa koskevat luontoa, yhteiskuntaa ja ajattelua tutkivat ilmiöt ja lainalaisuudet sekä niiden sovellutukset. Erikoistieteet tutkivat materian liikelakien ja niiden osaluoiden omia erikoisia spesifisiä lainalaisuuksia. Esimerkkejä lukemattomista erikoistieteistä voi mainita mm. kemia, orgaaninen kemia, fysiikka, ydinfysiikka, lääketiede, tähtitiede, kosmologia ym. Dialektinen materialismi puolestaan tutkii kaikkia niitä yleisiä lakeja, yhteyksiä ja ilmiöitä, jotka ovat yhteistä kaikelle materiaalille, kaikille erikoistieteille ja niiden tutkimusalueille. Tästä esimerkkinä mm. materian ja tajunnan keskinäissuhde, materian yleiset ominaisuudet, dialektisen kehitysprosessin yleiset lainomaisuudet, dialektiikan yleiskäsitteiden (kategorioiden) merkitys luonnonilmiöiden prosessissa jne.

Historiallisen materialismin yhteydessä asia toimii vastaavalla tavalla, mutta sillä erotuksella, että tutkimusalueena on yhteiskunta. Historiallinen materialismi tutkii, miten dialektisen materialismin lait toimivat yhteiskunnassa yhteiskunnallisten ilmiöiden taustalla ja välittäjinä. On olemassa pelkästään yhteiskunnallisia ilmiöitä tutkivia erikoistieteitä. Niiden avulla tutkitaan mm.

yhteiskunnallisen elämän eri puolia sekä yhteiskuntien kehitystä. Esimerkkeinä voidaan mainita mm. historiatiede, kansantaloustiede ja kielitiede. Aivan kuten luonnontieteiden piirissä dialektinen materialismi ei korvaa luonnontieteitä, vaan selvittää niiden tutkimustuloksiin perustuen maailman yleisiä ominaisuuksia, niin yhteiskunnan alueella historiallinen materialismi etsii yhteiskuntailmiöiden ja yhteiskuntakehityksen yleisiä lakeja ja ilmiöitä.

Historiallinen materialismi on filosofinen tiede, joka tutkii yhteiskuntaa kokonaisena järjestelmänä sekä niitä peruslakeja joiden mukaan yhteiskunta kehittyy ja toimii. Jos esimerkiksi tarkastelemme valtiota, niin historiallinen materialismi ei tee eroa, onko kyseessä Venäjän, Ranskan tai muinaisen Rooman valtio. Se selvittää, mitä tarkoitetaan valtiolla yleensä, mitkä ovat sen yhteiskunnalliset tehtävät, mitkä ovat sen syntyminen syyt tai sen kuoleutumisen ehdot.

Historiallinen materialismi selvittää, millainen on dialektisen materialismin ilmiöiden ilmenemismuoto yhteiskunnassa. Historian tutkija selvittää vain historiallisia tapahtumia. Kansantaloustiede selvittää mm. raha- ja tavaratalouteen liittyviä ilmiöitä. Kielitieteilijä selvittää puhekielen rakennetta ja kehitystä. Historiallisen materialismin tutkija selvittää dialektisen materialismin lakeja soveltaen yhteiskuntailmiöiden ja yhteiskuntakehityksen yleisiä ominaisuuksia ja tekee niiden perusteella koko yhteiskuntaelämää koskevia johtopäätelmiä. Tämän tutkimuksen materiaalina dialektinen materialismi käyttää eri yhteiskuntatieteiden saavutuksia. Historiallinen materialismi on yhteiskuntaan siirrettyä dialektista materialismia ja sen tutkimusalueena on koko yhteiskunta.

b Historiallista materialismia ennakoiva kehitys

Historiallisen materialismin syntyminen oli tieteen ja filosofian kehityksen lainomainen seuraus. Aiemmin ihmiskunnan historiaan ja kehitykseen liittyvät tapahtumat olivat hämärän peitossa. Orja- ja feodalismissa yhteiskunnassa kehitys oli niin hidasta, että pelkästään yhteiskunnan tapahtumia seuraamalla oli vaikeata nähdä yhteiskuntien kehitykseen liittyviä lainalaisuuksia. Kehityksen hitaus loi pohjaa metafyyisisille katsomuksille. Oli myös helppo omaksua ajatus, jonka mukaan historian kehityksen perustana ovat kuninkaiden ja muiden mahtimiesten tahto ja ajatukset.

Kirjassaan sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi Engels mainitsee, että jo varhain esiintyi itsenäistä liikehtimistä sen luokan taholta, joka oli työväenluokan edeltäjä. [Marx Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, Edistys 1973 s. 105] Tätä vastaavasti myös maailmankatsomuksen alueella ilmeni orastavaa näkemystä tieteellisestä yhteiskuntakäsityksestä. Ranskalaiset materialistit esittivät 1700-luvullaihmisen, hänen katsomuksiansa ja käyttäytymisensä muovautuvan yhteiskunnan vaikutuksesta. Englantilaiset kansantaloustieteilijät Adam Smith ja David Ricardo etsivät yhteiskuntaluokkien perustaa taloustieteestä. Utopistisocialistit Henri Saint-Simon, Charles Fourier ja Robert Owen monissa kirjoituksissaan tulevaa kommunistista yhteiskuntaa. Kaikista neronleimuksista huolimatta tämä ns. esimarxilainen sosiologia (yhteiskuntatiede) oli luonteeltaan epätieteellistä, koska se oli idealistista. Kaikki nämä esimarxilaiset materialistit ja filosofit katsoivat ”Aatteiden hallitsevan yhteiskuntaa”. He eivät nähneet yhteiskuntaa materialistisena ja dialektisesti kehittyvänä kokonaisuutena.

Mutta yhteiskunnallinen kehitys koki muutoksen 1700-luvulta alkaen. Tuotantovoimien kehitys johti porvariston ja feodaalien voimistuvaan taisteluun vallasta. Tämä taistelu synnytti Ranskan ja Englannin porvarilliset vallankumoukset. Suurteollisuuden kehityksen tuloksena syntynyt työväenluokka tunnustettiin porvariston ja maanomistajien ohella kolmanneksi yhteiskunnalliseksi mahtitehtäjäksi 1830-luvulla. Tämä myrskyisä kehitys heijastui myös yhteiskunnalliseen ajatteluun. Historian myrskyisestä kehityksestä monien muiden tavoin Hegel teki johtopäätöksen, että yhteiskunnallista elämää hallitsevat muut voimat kuin hallitsijoiden tahto. Idealistina Hegel kuitenkin asetti tällaiseksi voimaksi maailmanjärjen. Englannissa kehittyi kansantaloustiede, joka

etsi eri yhteiskuntaluokkien lähtökohtaa taloudesta, mutta tulonjaon puolelta. He näkivät voiton, maankoron ja työpalkan porvariston, maanomistajien ja työväenluokan perustana. A. Smith ja D. Ricardo loivat työnarvoteorian, jonka mukaan työ on kaiken rikkauden lähde. Samoina aikoina Englannin ja Ranskan filosofit alkavat nähdä luokkien taistelun suurten vallankumousten taustalla. Filosofit Helvetius korosti ympäristön ja olosuhteiden merkitystä yhteiskunnallisten mielipiteiden ja tapojen muotoutumiselle. Tämän kaiken ohella tapahtui luonnontieteiden nopea kehitys.

c) Tieteellinen näkemys yhteiskuntakehityksen yleisistä lainomaisuuksista tukee vain työväenluokan asemaa

Mutta tämä edelläkuvattu oli etsiskelyä, joka lisäsi määrällisesti sitä tietoutta ja kokemusta, mikä johti Marxin ja Engelsin filosofiassa suorittamaan läpimurtoon. Klassinen englantilainen taloustiede, ranskalainen materialismi ja historiantutkimus, saksalainen filosofia ja utopistisocialismi muodostivat **tiedollisen perustan** Marxin ja Engelsin historialliselle materialismille. Mutta työväenluokan syntyminen muodosti sen **yhteiskunnallisen perustan**. Filosofian ja aatteiden kehityksessä toteutuu laki, jonka mukaan mikä tahansa aate- tai oppirakenne muodostuu vallisevaksi vasta, kun on olemassa se sosiaalinen ihmisryhmä, jonka etuja tämä oppirakenne tai näkemys palvelee. Tämä periaate ei katso sitä onko kyseessä tieteellinen tai epätieteellinen näkemys. Taantumuksellisten yhteiskuntaluokkien etuja ovat aina palvelleet epätieteelliset ideologiat. Marx ja Engels löysivät historiallisen materialismin lainomaisuudet vasta asettuessaan itse työväenluokan asemaan.

Koulutukseltaan Marx oli lakimies ja aikansa radikaalien tapaan hän hakeutui vasemmistolaisten Hegelin kannattajien joukkoon. Hegelin ajatuksista hän yritti tehdä ateistisia johtopäätöksiä. Työväenluokka oli silloin 1830-luvulla nouseva luokka ja siihen aikaan toimi erilaisia pikkuporvarillisia ja ammatillisia työväenjärjestöjä. Marx ajautui lähemmäs työväenluokkaa ja ajatustensa vuoksi häneltä kiellettiin opettaminen silloisissa yliopistoissa. Aikansa lehdissä hänen oli vaikea saada julkaistuksi ajatuksiaan. Silloin hän pestautui mm. Moselin viininviljelijöiden edistykselliseen Reinin lehteen ja kirjoitteli artikkeleita myös muihin edistyksellisiin lehtiin. Hegeliläisenä Marx oli omaksunut dialektiikan. Mutta vaikka Hegel idealistina oli kyennyt, tekemällä yleistyksiä luonnontieteiden saavutuksista, löytämään yleiset kehityksen lainomaisuudet, niin idealistina piti hän näitä ilmiöitä maailmanjärjen olennoitumina t. heijastumina ihmisten tajunnassa. Mutta kuten on todettu, yhteiskuntaan saakka hän ei kyennyt dialektiikkaansa ulottamaan. Siksi hän ajatteli, että yhteiskunta on maailmanjärjen korkein olennoituma. Tähän perustui Hegelin käsitys laista, jonka mukaan laki on absoluuttinen, jostain annettu, ja siksi yhtäläinen ja sama kaikille. Kirjoitellessaan viininviljelijöiden- sekä työväenlehtiin seurasi Marx lakimiehen ominaisuudessa myös sen aikaisia oikeudenkäyntejä. Hänen huomiotaan kiinnitti mm. puuvarkauksiin ja salametsästyksen liittyvät jutut. Tilanomistajat olivat saaneet aikaan lain, jonka perusteella köyhiä talonpoikia rankaistiin ankarasti sakoilla puuvarkauksista ja salametsästyksestä. Marx päätteli, että rikkomukset olivat kuitenkin vähäisiä etenkin, kun puiden keräily ja riistan hankinta olivat monelle köyhälle aivan välttämättömiä. Tästä Marx oivalsi, että laki todellisuudessa on ihmisten tekemä ja, että viime kädessä se palvelee hallitsevan luokan etuja. Marx oivalsi myös, että siksi ajatus maailmanjärjestä on ”hölynpölyä”. Koska kerran ei ole maailmanjärkeä, täytyy Hegelin dialektiikan vastata todellisen materiaalsen maailman kehityslakeja. Saman päättelyn mukaan myös yhteiskunnan kehityksen lainomaisuudet on löydettävissä yhteiskuntaa itseään tutkimalla. Marxin löytö oli, että hän hylkäsi idealismin, yhdisti materialismin ja dialektiikan sekä ulotti tämän yhteiskunnan tutkimukseen.

Omalla tahollaan Engels päätyi samaan ajatukseen. Hegelin ajatus maailmassa käynnissä olevasta aktiivisesta dialektisesta muutoksesta ja kehityksestä johti Engelsin ajattelemaan, että miksi sitten porvariston herruus jatkuisi ikuisesti? Vuonna 1941 Engels hyökkäsi idealisti Schellingiä vastaan ja esitti Hegelin filosofialle vallankumouksellisen tulkinnan. Hän huomasi ristiriitaisuuden Hegelin

filosofian dialektisen menetelmän ja vanhoillisen pysyvän järjestelmän välillä. Dialektinen metodi vaati tarkastelemaan todellisuutta jatkuvasti muuttuvana, kun taas yhteiskuntajärjestelmä oli saavuttanut Hegelin mukaan huippunsa Länsi-Euroopassa.

Nämä löydöt avasivat Marxille ja Engelsille portit yhteiskunnan kokonaisvaltaiseen tutkimiseen. On vielä kerran korostettava sitä, että vasta työväenluokan muodostuminen oli se tekijä, joka nosti tieteellisen yhteiskuntakehityksen lainomaisuudet tutkimuksen kohteeksi.

d Yhteiskunta oli idealistisen ajattelun viimeinen pakopaikka

Esimarxilaiset filosofit olivat idealisteja siksi, että silloin yhteiskuntaa ei kyetty selvittämään materialistisesti. Samoin myöskään esimarxilaiset materialistifilosofit eivät kyenneet ymmärtämään yhteiskuntaa materialistisesti. Yhteiskunta olikin idealismin viimeinen pakopaikka. Marxin ja Engelsin suuri ansio oli siinä, että he karkottivat idealismin yhteiskuntatieteistä ja asettivat myös yhteiskuntailmiöt ja yhteiskuntakehityksen tieteelliselle materialistiselle jalustalle. He ratkaisivat oikein historiallisen materialismin peruskysymyksen ja määrittivät oikein sen pääväittämän: ”Yhteiskunnallinen oleminen määrää yhteiskunnallisen tajunnan.” Yhteiskunnalliseen olemiseen kuuluu aineellinen elämä eli ihmisten tuotannollinen toiminta ja tuotantoprosessi sekä ihmisten välille muotoutuvat taloussuhteet. Yhteiskunnalliseen tajuntaan kuuluu mm. ihmisen henkinen elämä, heidän käytännöllistä toimintaansa hallitsevat aatteet, teoriat ja näkemykset. Yhteiskunnallisen olemisen ensisijaisuus marxilla ja Engelsillä tarkoitti sitä, että ennen kuin harrastetaan tieteitä ja taiteita, tulee olla olemassa jonkinlainen toimeentulo. Tästä seuraa, että aineellisen tuotannon aste kussakin yhteiskunnassa määrää sen perustan, jolta kehittyväihmisten valtiolliset laitokset, tiede, taide, filosofia ja jopa uskonto.

e Työ on luonut ihmisen. Yhteiskunta on työn ympäristö

Engels perusteli selkeästi yhteiskunnan paikan maailmassa sekä sen materiaalisuuden. Hän jakoi materian liikkeen perusmuodot mekaaniseen, fysiikalliseen, kemialliseen, biologiseen ja yhteiskunnalliseen (sosiaaliseen) liikkeeseen. Tämä ajatus lähti periaatteesta, että maailmankaikkeudessa materia kehittyi dialektisesti. Sen mukaan materian rakenne kehittyi aina ensin määrällisesti ja saavutettuaan rakenteellisen huippunsa t. vaiheen, jolloin kehitys ei voi enää edetä sen hetkistä kehityslinjaa noudattaen tapahtuu materian rakenteessa dialektiikan lakien mukainen laadullinen harppaus. Materian liikemuodot ovat juuri tällaisia materian kehityksen askelmia. Engels esitti ajatuksen, että materian kunkin liikemuodon korkein kehityskohta on samalla kehitysportaikon seuraavan monimutkaisemman liikemuodon lähtökohta. Sen mukaan kunkin liikemuodon puitteissa kehitysprosessi saavuttaa määrällisesti korkeimman kohtansa, jossa kyseisen liikemuodon kannalta "valmis kappale" muuttuu samalla seuraavan liikemuodon "soluksi" (Kedrov, Engelsin Luonnon Dialektiikasta, s. 88).

Materian yhteiskunnallinen liike irtaantuu itsenäiseksi materian biologisesta liikunnasta. Biologisen evoluution (kehityksen) prosessissa eri eläinlajit kehittävät erilaisen tavan hankkia ympäristöstään ravintoa. Koko biologisen kehityksen kirjo elämän prosessit omaksuneesta valkuaisainemolekyylisestä aina lihan- ja kasvissyöjänisäkkäisiin on esimerkki siitä, miten eläinlajit kehittyvät kilpaillessaan ravinnonhankintatavoista. Biologinen evoluutio saavutti väistämättä sen määrällisen vaiheen, jossa kaikki potentiaaliset ravinnonhankintamuodot (ekologiset lokerot) oli hyödynnetty. Tässä vaiheessa syntyi mahdollisuus laadullisesti uudentyypiselle elämänmuodolle. Syntyi kädellisten ryhmät, jotka alkoivat muokata ympäristöään. Nämä omaksuivat saalistuksessa ja puolustuksessa yhteistyön ja työvälineiden käytön. Työ on ihmisen tarkoituksenmukaista toimintaa. Voidaan katsoa, että jo ensimmäiset kädellisten lajit, jotka hankkivat ravintonsa työn avulla, muodostivat myös sosiaalisen yhteisön eli yhteiskunnan. Tämä saattoi tapahtua noin 4 miljoonaa vuotta sitten. Biologinen kehitys saavutti nyt vaiheen, jossa työ muuttui biologista valintaa

ohjaavaksi tekijäksi. Työn edellytyksiin kuuluvat pystykäynti, käden anatominen muotoutuminen työhön soveltuvaksi, puhekieleen soveltuvien äänielinten muotoutuminen, aivojen rakenteen kehittyminen puhuttujen käsitteiden ymmärtämiseen ja muokkaamiseen, laajakirjoisten aistinelinten muotoutuminen ottamaan vastaan tietoa ympäristöstä jne. Biologinen evoluutio kehittyi nyt uralla, jossa ne lajit, jotka valinnan ja olemassaolon taistelun tuloksena omaksuivat täydellisimmässä muodossaan edellämainittuja työn edellytyksiä saattoivat selviytyä voittajana. Lopputuloksena oli nykyihminen ja yhteiskunta.

Merkittävää on huomata, että sosiaalinen yhteisö, yhteiskunta, muodosti sen ympäristön, jossa työmenetelmien täydellistymisen kautta ihmiseen johtanut biologinen evoluutio tapahtui, koska työ itsessään edellyttää yhteisön olemassaoloa. Siksi voidaan esittää väite, että **työ on luonut ihmisen ja yhteiskunta on työn ympäristö**. Ihminen on yksi kokonaisuus (ykeys), jonka eri puolia ovat mm. työ ja yhteiskunta sekä ihminen biologisena kokonaisuutena. Tämän kaiken tuloksena ihmiselle syntyi tajunta, jonka ansiosta nykyihmisten muodostama yhteiskunta muokkaa ympäristöään monin verroin nopeammin, kuin mitä tarvitaan biologiseen sopeutumiseen. Siksikään biologinen evoluutio ei tuota enää uusia ihmistä korkeampia elämänmuotoja. ”Esi-isiemme” kanssa rinnakkain eli vielä 30000 vuotta sitten useita nyky-ihmiselle hyvin läheisiä ihmislajeja mm. Neandertalin ihminen, jotka sitten eri tavoin sulautuivat nyky-ihmiseksi. Tämän jälkeen ihmiskunta on irtaantunut biologisesta evoluutiosta ja lähes kokonaan omaksunut yhteiskunnallisen evoluution.

f) Geopoliittisten (geografisten, maantieteellisten) tekijäin osuus yhteiskuntakehityksessä.

Maantieteelliseen ympäristöön kuuluvat mm. ilmasto, maaperä, vesistöt, meret, kasvi- ja eläinmaailma, pinnanmuodostus ja maaperän kaivannaiset. Maantieteellisellä tekijällä on merkittävä vaikutus yhteiskuntakehityksen nopeuteen ja siihen millaisten muotojen kautta yhteiskuntakehitys eri alueilla kulkee, koska ihmisen tuotannollinen työtoiminta toimii vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Työtoiminta on mahdotonta ilman tätä vuorovaikutusta. Tästä mm. Marx totesi: ”Tuottaakseen ihmiset solmivat tiettyjä yhteyksiä ja suhteita toistensa kanssa ja vain näiden yhteiskunnallisten yhteyksien ja suhteiden puitteissa he vaikuttavat luontoon, tuottavat..” (Palkkatyö ja pääoma). Ympäristön vaikutus näkyy esim. siinä, että alkukantainen ihmisyhteisö (→**alkuyhteisöllinen tuotantotapa t. alkuyhteiskunta**) siirtyi paimentolaisuudesta ja keräilytaloudesta maanviljelyskulttuuriin ensinnä siellä, missä luontaiset olosuhteet olivat tähän soveliaimmat ja missä kivikautisilla työvälineillä oli helpointa viljellä maata. Tämä tapahtui Euraasian alueella ensinnä Pohjois- Afrikassa ja Lähi- Idässä, jossa sukujärjestelmä hajosi ja tilalle syntyi n. ”naapuriyhteisö”. Mutta siirtyminen orjayhteisölliseen korkeakulttuuriin tapahtui kuitenkin ensinnä jokien suistomailla, joilla kyettiin silloisilla työvälineillä tuottamaan runsaammin lisätuotetta. Vaikka maantieteellisellä tekijällä on suuri vaikutus yhteiskuntakehitykseen, muodostaa geopoliittinen asema vain tuotannon ympäristön, ”raamit”. Se ei koskaan muodosta yhteiskuntakehityksen syitä tai lainalaisuuksia. (vert. meteoritörmäyksen yhteys biologiseen evoluutioon). Ihmisyhteisön maantieteellisestä sijainnista riippumatta yhteiskuntakehityksen ja historian kulku tapahtuu aina yhteiskunnallisten lainalaisuuksien kautta ja vaikutuksesta. Maantieteellinen tekijä voi kuitenkin vaikuttaa siihen, että yhteiskuntakehityksen muoto noudattaa eri alueilla erilaista kaavaa, vaikka sisältö onkin täysin sama. On huomattava, että Amerikassa, Euraasiassa, Egyptissä, Kiinassa ja Intiassa orjavaltiot syntyivät paljolti toisistaan riippumatta ja saivat myös erilaisia muotoja, mutta olivat kuitenkin orjavaltoita (Miksi Etelä-Amerikan intiaanikulttuurit eivät tunteneet pyörää?). Toisena esimerkkinä esim: se, että vaikka antiikin muinaiskulttuurit syntyivät suurten jokien suistomailla, niin kapitalismi kuitenkin syntyi vaikkapa Euraasian alueella ensinnä Euroopassa. Maantieteellinen tekijä vaikutti siten, että selviytyminen Euroopan viileämmillä alueilla vaati huomattavasti enemmän ponnisteluja ja työtä (tuotantovoimien kehitys oli nopeampaa). Mutta toisaalta feodalismin ja kapitalismin syntymisen Eurooppaan tekivät mahdolliseksi se, että antiikin valtioissa tuotantovoimien kehitykselle oli luotu jo vankka perusta. Historian kehityksen muotoon vaikuttaa myös se, millaisella kehityksasteella naapureina elävät

kansat ovat toisiinsa nähden. Esimerkiksi Rooman orjayhteisöllisen valtakunnan hajoamiseen vaikutti voimakkaasti sellaisten germaaniheimojen naapuruus, joilla sukujärjestelmä alkoi hajota.

On olemassa erityinen ns. **maantieteellinen suuntaus**, joka hakee yhteiskuntakehityksen perussyitä maantieteellisestä tekijästä. Nämä maantieteellisen suuntauksen edustajat erehtyvät sekoittamaan (tietämättään) toisiinsa muodon ja sisällön. Yhteiskuntakehityksen perustana olevan lain (sisältö) selvittäminen on hyvin vaikeaa. Se ei näy päällepäin. Sen sijaan yhteiskunnan muoto ja sen yhteys maantieteelliseen ympäristöön näkyy selvemmin. Tämä erehdyttää monet tekemään johtopäätöksen maantieteellisen tekijän ensisijaisuudesta yhteiskuntakehityksen määrävänä voimana.

g) Tuotantovoimat ja niiden rakenne.

Ihmisyhteiskunta syntyi hyödykkeiden tuotannon kautta. Marxilaisen teorian mukaan aineelliset elämänehdot määräävät lopulta koko yhteiskunnan luonteen ja sen kehityksen. Tuotantoelämä on ihmisyhteiskunnan perusta. Työprosessi on vuorovaikutus yhteiskunnan ja luonnon välillä. Tuottaessaan hyödykkeitä yhteiskunta kehittää työmenetelmiä, keinoja hyödyntää luontoa. Näitä hyödykkeiden tuottamismenetelmiä kutsumme **tuotantovoimiksi**. Tuotantovoimat ilmaisevat ihmisen suhteen luonnonvoimiin ja luonnonesineisiin, joita yhteiskunta käyttää aineellisten hyödykkeiden tuotantoon. Tuotantovoimat ovat ihmisen käytännöllisen toiminnan tulos. Tuotantovoimat koostuvat ensinnäkin **työvälineistä ja tuotantokalustosta**. Yhteiskunnallisiin tuotantovoimiin kuuluvat myös **työn esineet**, joita työvälineillä ja tuotantokalustolla muokataan tavaroiksi t. hyödykkeiksi. Kaikki työn esineet ovat luonnosta peräisin. Työn esineitä on kahta lajia. Osa työn esineistä on ensimmäistä kertaa työn esineenä (maaperästä louhitut malmit tai kivihiili) ja toiset ovat läpikäyneet useita jalostusasteita (puolivalmisteet, raaka- aineet). Työn esineitä ja työvälineitä kutsutaan yhteisellä nimellä **tuotantovälineiksi**. Lisäksi tuotantovoimiin kuuluu tärkeimpänä tekijänä **ihmistyö, työvoima**. Ihmistyö on työvoiman tuotannollista kuluttamista. Tuotantovoimat ovat yhteiskunnallisen kehityksen kuluessa olleet jatkuvan dialektisen kehityksen kohteena ja kehittyvät edelleen kiihtyvällä vauhdilla. Nykyaikaisen kapitalistisen ja sosialistisen yhteiskunnan tuotantovoimat ovat aivan eri tasolla esim: alkuyhteiskuntaan verrattuna. Yhteiskunnallisen tuotannon kehityksasteen ratkaisevin osoitin ovat ennen kaikkea tuotantokalusto.

h) Tuotantosuhteet

Tuotantovoimat ovat kuitenkin tuotannon toinen, sen materiaallinen puoli. Tuotannon toisen puolen muodostavat **tuotantosuhteet**, jotka ilmaisevat, missä suhteessa ihmiset ovat tuotannossa toisiinsa sekä itse tuotantoon. Tuotantosuhteiden tyyppi määräytyy kolmen peruseikan perusteella. Tärkein tuotantosuhteita määrävä tekijä on **tuotantovälineiden omistusmuoto** eli se kenen hallussa ovat tuotantovälineet. Erotamme kaksi omistusmuodon perustyyppiä: **yhteiskunnallisen omistuksen ja yksityisen omistuksen**. Kun tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus luo keskeisimmän perustan yhteiskunnan eri jäsenten tasa- arvolle, niin tuotantovälineiden yksityinen omistus luo pohjan eriarvoisuudelle ja riistolle. Tämä perustuu siihen, että kun tuotantoa ei voi olla ilman tuotantovälineitä, niin tuotannon tuloksista myös valtaosa joutuu omistajien haltuun ja ne jotka eivät omista tuotantovälineitä joutuvat riippuvuussuhteeseen tuotantovälineiden omistajista. **Alkuyhteisöllisissä tuotantosuhteissa** yhteisö omisti yhdessä tuotantovälineet ja tuotannon tulokset. **Orjanomistuksellisissa tuotantosuhteissa** suurmaanomistajat ja hallitsijat omistivat tuotantovälineet sekä usein myös sen ihmisen, joka teki työtä tuotantovälineillä. **Feodalistisissa tuotantosuhteissa** feodaaliherrat omistivat tuotantovälineet ja maan siten, että maata viljelevä ihminen oli sidottu maahan ja kulki sen mukana. Feodaaliherrat riistivät alustalaisiaan erilaisilla veroilla ja velvoitteilla. **Kapitalistisissa tuotantosuhteissa** työläinen on näennäisesti vapaa. Kapitalistit omistavat kuitenkin kaikki tuotantovälineet ja riistävät työläisen työstä vastikkeettomasti lisäarvon. **Sosialistisissa tuotantosuhteissa** vallitsee uudelleen yhteiskunnallinen

omistus, joka tekee mahdolliseksi suunnitella yhteiskunta- ja tuotantoelämää oikeudenmukaisella tavalla.

i) Yhteiskunnalliset-, työnjaolliset- ja luokkasuhteet

Omistusmuodosta määräytyy toinen tuotantosuhdeiden tyyppiä luonnehtiva tekijä nimittäin ihmisten **keskinäisuhteet tuotannossa**. Näitä ovat **toisaalta yhteiskunnalliset- työnjaolliset** suhteet sekä **luokkasuhteet**. Esimerkiksi maanviljelijä ja työläinen muodostavat kapitalistisissa tuotantosuhdeissa työnjaon. Edelliset tuottavat elintarvikkeita ja jälkimmäiset valmistavat muita käyttötavaroita. Viljelijästä poiketen työläinen ei omista itse tuotantovälineitä, mutta eri tavoin työläiset ja viljelijät ovat kapitalistien riiston kohteina. Ehdottomasti tärkein merkitys on kuitenkin luokkasuhteilla. Yhteiskuntaluokilla marxilaiset tarkoittavat ihmisryhmiä, jotka eroavat toisistaan sen perusteella, mikä on heidän suhteensa tuotantovälineisiin.

Alkuyhteiskunnallisissa tuotantosuhdeissa ei ollut luokkajakoa, koska tuotanto (metsästys, keräily) suoritettiin yhdessä ja siihen tarvittavat välineet (maa, pyyntijärjestelmät) omistettiin yhteisesti. Alkukantaisessa yhteisössä ei ollut pysyviä ihmisryhmiä, jotka olisivat eronneet toisistaan yhteiskunnallisen aseman perusteella. Kehkeytyneessä orjanomistuksellisissa tuotantosuhdeissa perusluokkia ovat maanviljelijät, jotka omistavat maan ja siitä saatavat tuotteet, mutta maksavat valtiolle veroa. Toinen perusluokka olivat orjat, joita yksityishenkilöt sekä valtio omistivat. Kolmas luokka oli orjanomistajat, joille orjat tekivät työtä. Lisäksi jo orjayhteiskunnassa syntyivät käsityöläisten luokka, jotka viljelijästä poiketen eivät tuottaneet tuotetta henkilökohtaiseen kulutukseen vaan myyntiin. Mitä pidemmälle orjayhteiskunta kehittyi sitä merkittävämmäksi orjat kävivät yhteiskunnalle. Orjat rakensivat tärkeitä yhteiskunnalliset rakennelmat ja pientalonpoikaiston ajaututtua velkaorjuuteen kehittyi orjien työhön perustuvia suurtiloja.

Feodalistisessa tuotantosuhdeessa työtätekevä perusluokka muodostui ensinnä feodaaliherran hallitsemista talonpojista, joista kehittyi maaorjatalonpoikain luokka. Toinen perusluokka olivat feodalistiset maanomistajat. Feodaaliherra omisti maan ja maata viljelevä maaorja kuului itse maahan. Mikäli feodaaliherra myi maan, siirtyi orja sen mukana. Maaorjalla oli myös käytössään omaa maata, jonka korvauksena hän suoritti maanomistajalle työtä, luovutti tuotteita tai maksoi rahaa. Suuren merkityksen feodalismissa sai käsityöläisten luokka, joiden työn tuloksena kaupungit kehittyivät ja joista feodalismista sisälle muodostui porvaristo eli kapitalistien luokka.

Kapitalistisessa tuotantosuhdeessa puolestaan perusluokat ovat työväenluokka, joka ei omista tuotantovälineitä sekä tuotantovälineet omistava kapitalistiluokka. Kolmas merkittävä luokka kapitalistisessa yhteiskunnassa on viljelijäväestö, joka omistaa itse maansa ja tuotantovälineensä. Sosialistisissa tuotantosuhdeissa perusluokan muodostaa työväenluokka. Kokemus osoittaa, että kapitalismista kommunismiin siirtymisen kaudella sosialistisissa tuotantosuhdeissa oli kollektiivi- ja osuuskunta- talonpoikaistoa, jotka omistivat tuotantovälineensä. Tämä omistusmuoto on kuitenkin yhteiskunnallinen. Siirtymäkaudella on myös itsenäisiä viljelijöitä ja yrittäjiä, jotka omistavat itse tuotantovälineensä. Perustuotantovälineet sosialismissa ovat yhteiskunnallisessa omistuksessa ja kapitalistiluokkaa ei ole.

j) Tuotannon jakomuodot

Kolmanneksi tuotantosuhdeiden perustyyppit eroavat toisistaan myös **tuotannon jakomuotojen** perusteella, jotka määräytyvät ennen kaikkea omistuksesta. Alkuyhteisössä tuotteet jaettiin kaikkien jäsenten kesken. Orjayhteisössä orjanomistaja sai kaiken orjien tuottaman tuotteen ja orjille annettiin se osuus, joka riitti pitämään hänet työkykyisenä. Feodalismissa feodaaliherra sai tulonsa maaorjatalonpojilta maanvuokrana, joka voitiin suorittaa työnä, tavarana tai rahana. Maaorjatalonpoika taas sai osuutensa yhteiskunnallisesta työstä tekemällä osan työajasta työtä

omalla palstallaan tai siten, että tuotannosta erotettiin hänelle määrätty minimi toimeentuloon riittävä osuus. Kapitalismissa työläinen luo työllään ensinnä oman työpalkkansa, sekä lisäksi lisäarvon, jonka anastaa kapitalisti. Yhteistä kaikille luokkajakoon perustuvilla tuotantosuhteilla on, että tuotantovälineiden omistaja anastaa eri muodoilla itselleen valtaosan työtätekevän ihmisen työn tuloksesta.

k) Tuotantotapa

Määrättyjen tuotantosuhteiden ja niiden pohjana olevien tuotantovoimien kokonaisuutta nimitetään **tuotantotavaksi**. Tuotantotapojen perustyyppinä ovat ihmiskunnan historian kuluessa esiintyneet edellä mainitut **alkuyhteisöllinen** tuotantotapa, **orjanomistuksellinen** tuotantotapa, **feodalistinen** tuotantotapa, **kapitalistinen** tuotantotapa sekä **kommunistinen** tuotantotapa.

l) Tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden vastaavuuden laki.

Tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden välillä toimii kiinteä vuorovaikutus ja riippuvuus, jota kutsutaan **tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden vastaavuuden laiksi**. Tämä on yksi keskeisimpiä yhteiskuntakehityksen lakeja, joiden kautta dialektinen materialismi tutkii yhteiskuntaa. Myös marxilainen kansantaloustiede pitää yhteiskuntien taloudellisten prosessien lähtökohdana. Filosofian tutkimuskohteisiin tämä laki kuuluu sen vuoksi, että se selittää kaikkien historian tuntemien tuotantotapojen yleistä kehitystä ja liikettä.

Mitä sitten ymmärrämme tällä lailla? Tuotantovoimat ovat aina kunkin tuotantotavan ja koko yhteiskunnan aktiivisin ja kehittyvin osa. Tuotantovoimat pyrkivät aina kehittymään eteenpäin, vaikkakin yhteiskunnallisista tilanteista johtuen kehitys voi olla nopeaa tai hitaampaa. Tämä kehitys näkyy konkreettisesti työvälineiden, tuotantokaluston, tuotantojärjestelmien ja -menetelmien, koneiden ja laitteiden kehityksenä. Tämä kehitys tapahtuu kuitenkin aina tietyssä yhteiskunnassa, tiettyjen tuotantovoimien ja tieteellisten mahdollisuuksien puitteissa. Tämä osoittaa, että vastoin monia käsityksiä, ihmisen äly ei ole tärkein historiallisen kehityksen liikevoima, koska tuotantovoimien kehitys on aina sidottu vallitseviin olosuhteisiin. Päinvastoin kuin tuotantovoimat, jotka kehittyvät jatkuvasti, tuotantosuhteille on ominaista, että ne pysyvät pitkään laadullisesti samanlaisina ja niiden kehityksessä tapahtuu vain määrällisiä muutoksia. Tämä merkitsee sitä, että tuotantovoimat pyrkivät kasvamaan yli niiden rajojen, jotka vallitsevat tuotantosuhteet muodostavat. Tällaisessa tilanteessa vallitsevat tuotantosuhteet, jotka aiemmin edistivät tuotantovoimien kehitystä alkavat muuttua tuotantovoimien kehityksen jarruksi. Tämä tuotantovoimien määrällinen kehitys alkaa synnyttää ristiriitoja vallitsevien tuotantosuhteiden sisällä. Esimerkiksi antiikin orjavaltioissa voitiin tuotantoa lisätä vallitsevien tuotantosuhteiden puitteissa ainoastaan orjien määrää lisäämällä. Tämä johti vapaiden talonpoikien tuhoutumiseen ja yhteiskunnan sisäisten oppositiovoimien voimistumiseen. Tänään kapitalismissa uusioikeistolainen politiikka on johtanut tilanteeseen, jossa tuotannon kasvua kapitalismin puitteissa ylläpidetään ennen kaikkea heikentämällä kansan elintasoja ja perusturva. Seurauksena on köyhyyden ja työttömyyden pysyvä kasvu. Tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden ristiriita voidaan korjata ainoastaan palauttamalla tuotantosuhteet vastaamaan muuttuneita tuotantovoimia eli korvaamalla vanhat tuotantosuhteet uusilla. Tuotantovoimien määrällinen kehitys johtaa näin koko tuotantotavan laadulliseen muutokseen. Tämä laki on aina kaikkien yhteiskunnallisten vallankumousten taustalla.

Tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden vastaavuuden laki ei tietenkään ole ainoa yhteiskuntakehitykseen vaikuttava laki. Sen avulla voidaan kuitenkin tutkia ihmiskunnan koko historiaa. Jos historialliset tapahtumat ovat aiemmin näyttäneet irrallisina ilmiöinä tuo tämä marxilainen lähestymistapa historiaan selkeyden ja logiikan. Tämä lähestymistapa antaa meille mahdollisuuden arvioida myös nykypäivää tulevaisuutta.

m) Historiallisen materialismin merkitys

Historiallinen materialismi on työväenluokalle välttämätön työkalu yhteiskunnallisessa toiminnassa. Tilanteessa, jossa työväenluokka on hyvin perillä aikansa tieteen saavutuksista ja kykenee soveltamaan niitä maailmankatsomukseensa, kykenee työväenluokka tarkastelemaan nyky-yhteiskuntaa laajalla skaalalla sekä arvioimaan yhteiskuntakehitystä pitkällä ajanjaksolla eteenpäin. Tämä luo perustan työväenluokan kapitalisminvastaisen luokkataistelun strategian ja taktiikan tarkalle kehittelylle. Maailmankatsomuksen ja historiallisen materialismin mukaisen yhteiskunta-analyysin korkea taso karkottaa työväenliikkeen piiristä pikkuporvarilliset ja epätieteelliset ideologiat. Tällä tavalla marxilaisen filosofian korkea taso on yksi keskeisimpiä perusteita työväenliikkeen yhtenäisyydelle. Se luo yhtenäisen tieteellisen tehtävänasettelun ja arvomaailman. Tänä 2000-luvun toisella vuosikymmenellä tilanne on täysin päinvastainen. Työväenluokan piirissä maailmankatsomuksellinen tieto on hyvin ”hakusessa” ja liikkeen hajaannus on ”päättäjä”. Historiallinen materialismi selvittäessään historian ja yhteiskuntakehityksen lainalaisuuksia voi olla muiden yhteiskuntatieteiden metodologinen perusta, jonka avulla voidaan arvioida muiden ilmiöiden paikka ja merkitys yhteiskuntaelämässä.

n) Historiallinen välttämättömyys, ihmisen tietoinen toiminta ja vapaus

Marxilaisuuden vastustajat sekä porvariston, että pikkuporvarillisen vasemmiston piirissä yrittävät löytää ristiriitaa marxilaisen maailmankatsomuksen sekä samalla historiallisen materialismin perusteista. He syyttävät meitä determinismistä, eli luottamisesta tapahtumien ennalta määräytyvyyteen, koska väitämme ihmiskunnan sosialistisen tulevaisuuden olevan yhteiskunnallinen välttämättömyys. Samalla he arvostelevat meitä ihmisen oman tietoisien toiminnan ja vapaan tahdon väheksymisestä. Nämä ”asiantuntijat” eivät kuitenkaan tiedä mistä puhuvat. Tämä perustuu siihen, että yhteiskuntakehityksen lainalaisuudet esiintyvät tendensseinä, jotka raivaavat itselleen tiensä monien esteiden, ristiriitojen ja yhteentörmäysten läpi. Tämän mukaan kullakin historiallisella hetkellä on olemassa enemmän kuin yksi mahdollisuus toimia. Työväenluokka ei saavuta mitään jos toimitaan väärin. Toimimalla oikein päästään oikeaan ja samalla työkansaa hyödyntävään lopputulokseen. Marxilaisuus osoittaa, että kansanjoukkojen tulee toimia oikein, niin ”pitkässä juoksussa” se johtaa myös sosialistiseen lopputulokseen. Historiallinen välttämättömyys ei siis ollenkaan ole samaa kuin ennakoita määrääminen. Tulee nähdä, että historiallisen välttämättömyyden ja objektiivisten yhteiskuntakehityksen lakien tunteminen ei vapauta työväenluokkaa toiminnasta, vaan osoittaa tämän toiminnan merkityksen ja välttämättömyyden. Engels totesi, että ”Tahdon vapaus on kykyä tehdä ratkaisu asiantuntemuksella”. Samassa kohdassa Engels totesi, että ”vapaus on siis luonnon välttämättömyyksiensä tiedostamiselle perustuvaa valtaa itsemme ja ulkoisen luonnon yli; se on siten välttämättä historiallisen kehityksen tuote.” [Engels, Anti Dühring; Marx Engels, Valitut teokset, Progress 1979, osa 5 s. 297] Se mitä Engels sanoo tässä luonnon laeista, koskee täydellisesti myös sosiaalisia lakeja, vapauden ja välttämättömyyden suhdetta yhteiskuntaelämässä.

o) Ei liian tiukkoja rajoja filosofian ja erikoistieteiden välille

Historiallinen materialismi on ihmiskunnan historian tarkastelua dialektisen materialismin keinoin. Mutta sitä voi myös pitää yleisen tason historiatiiteenä. Siksi tässä esityksessämme emme halua vetää jyrkkää raja filosofian ja erikoistieteiden väliin. Olemmekin yhtenä esimerkkinä tarkastelleet mm. tuotantovoimia ja sitä miten ne toimivat yhteiskunnassa. Näin siitä huolimatta, vaikka tuotantovoimien tämänkaltainen tarkastelu kuuluu myös marxilaisen kansantaloustieteen piiriin. Tämä on perusteltua myös siksi, että Marxin ja Engelsin mukaan yhteiskunnallinen oleminen on peruskysymys ja määrää yhteiskunnallisen tajunnan. Lisäksi tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden vastaavuuden laki on yksi keskeisiä yhteiskuntakehitykseen vaikuttavia lainalaisuuksia.